

תובנות מעולמות הסוציולוגיה והפסיכולוגיה: עמדות, תפיסות, רגשות והתנהגויות

עמדות הציבור כלפי איזורי חיץ למניעת שריפות ושיתוף הציבור בניטורם

שמוליק פרידמן¹, יעלה גולומביק¹

shmuelf@mail.tau.ac.il

1. אוניברסיטת תל אביב

מחקר זה עוסק בנושא שבמעט ולא נחקר בארץ - עמדות הציבור כלפי אזורי חיץ. המחקר בוחן את תרומת המעורבות במיזם מדע אזרחי לשינוי של עמדות ולשיפור הקשר בין הציבור לגופים המקימים והמנהלים אזורים אלו. חשיבות המחקר ותרומתו למדיניות סביבתית טמונה ביכולתו להציע כלים מעשיים לשילוב הציבור בתהליכי קבלת החלטות, לחזק את האמון בין תושבים לגופים מקצועיים, ולקדם תכנון המבוסס על שותפות סביב אזורי חיץ.

תובנות מעולמות הסוציולוגיה והפסיכולוגיה: עמדות, תפיסות, רגשות והתנהגויות

"אמהות לא אוגרות": סקר ראשון בקרב קהילות מאוגדות של כלכלה מעגלית בישראל

דנה וקנין גנאל¹, תמר מייבום², דפנה גולדברג ענבי³

dana.ganel@gmail.com

1. האוניברסיטה העברית
2. אמהות לא אוגרות
3. SFI

מיזם "אמהות לא אוגרות" פועל ללא מטרת רווח באמצעות כ-300 קבוצות ווטסאפ מקומיות ברחבי הארץ. המיזם מאפשר מסירה ואיסוף של פריטים יד שנייה כחלק ממודל קהילתי של כלכלה שיתופית. הרשת מונה מעל 140,000 משתתפות. דצמבר 2024 התקיים לראשונה סקר שהועבר ב-18 קבוצות ווטסאפ של "אמהות לא אוגרות" שנדגמו באופן אקראי-שיטתי, כך שתייצגנה את כלל פעילות הקבוצות בישראל. הסקר, שכלל 1,266 משתתפות, התקיים במטרה לבסס אג'נדה מחקרית בהמשך (הוגש לכנס מחקר עומק שהמשיך אחרי הסקר הזה במסלול הבסיסי). מטרת הסקר היו לבסס היכרות דמוגרפית עם קהל המשתתפות, לבחון את רמת המעורבות בקבוצה על בסיס דיווח עצמי, הערכת מנגנוני הביקוש וההיצע בקבוצות וגיבוש הערך שהמשתתפות מייחסות לשימוש בקבוצה. מצאנו כי פרופיל המשתתפות הוא בעיקרו ממעמד כלכלי מבוסס. הבנה זו לדוגמה הובילה לפיתוח מיזמים בתוך העמותה לצורך בהגעה לאוכלוסיות חדשות, וניסיון להבין כיצד יש לעשות זאת. עוד נמצא כי בחודש ממוצע, 91% מהמשתתפות בסקר מדווחות כי הן מוסרות פריטים (ממוצע: 2.9 פריטים למשתתפת נמסרים) ו-82% מדווחות כי הן אוספות (ממוצע: 1.7 פריטים נמסרים למשתתפת). כלומר לפי חישוב זה כ-60% מהפריטים נאספים וחייהם מוארכים. יחד עם זאת, מצאנו ממצא זה כמפתיע ויצאנו לבדוק באופן יותר מדויק את מה שנאסף בקבוצות בפועל. מבין האוספות - 66% דיווחו שהאיסוף הוא במקום לקנות פריטים חדשים, בעוד 23% נוספות דיווחו כי זה מחליף רכישה יד שנייה. רק 10% הנותרות דיווחו כי לא היו רוכשות את הפריט אותו אספו. ממצא זה מעיד צמצום צריכה בעקבות המיזם. מתוך המשיבות, 78% ציינו כי הן משתפות את ילדיהן בפעילות המסירה וההעברה, ובכך מחנכות את הדור הבא לצמצום צריכה ושימוש ביד שנייה. 26% ממי שמוסרות ציינו שבעבר היו זורקות הפריטים, ו-43% אחרות ציינו שהיו מוסרות אבל לא בהכרח למטרה ייעודית (כמו ספסלי נתינה לדוגמה). ביקוש גבוה נמצא למוצרים הבאים: צעצועי עץ, עציצים, אופניים. הממצאים מצביעים על תרומה ישירה לצמצום צריכה, הפחתת פסולת, חיסכון כלכלי, תוך חינוך לצרכנות אחראית וחיזוק חוסן קהילתי. הסקר מדגים כיצד יוזמות אזרחיות תורמות בפועל ליעדי מדיניות של הפחתת פסולת, קידום כלכלה מעגלית וחינוך סביבתי. יש מקום לשלב מיזמים מסוג זה במדיניות הפסולת הלאומית ובאסטרטגיות לחיזוק קהילות עירוניות. נתונים מהסקר משמשים את המיזם במדידת האימפקט שלו, הצגתו לקובעי מדיניות והמשך התרחבות והגדלת אימפקט.

תובנות מעולמות הסוציולוגיה והפסיכולוגיה: עמדות, תפיסות, רגשות והתנהגויות

כיצד משפיע משבר האקלים על סביבת העבודה?

יובל שליסל¹

yuval@arlozforum.org

1. פורום ארלוזורוב-יסודות

השינויים הנגרמים ממשבר האקלים כבר משפיעים באופן ניכר על עולם העבודה, ובפרט על היכולת להבטיח סביבת עבודה בטוחה ובריאה לציבור העובדים. מחקר זה מבקש לבחון את תמונת המצב העדכנית בשוק העבודה בישראל בכל הנוגע להשפעת גלי החום על תנאי העבודה. המחקר מתבסס על סקר שנערך בקרב 705 עובדים ומנהלים ממגוון ענפי הכלכלה. ממצאי הסקר מצביעים על היקף חשיפה משמעותי לחום במסגרת העבודה: אחד מכל שישה עובדים דיווח כי סביבת עבודתו הושפעה מגלי חום, ושני מכל חמישה עובדים נאלצים להיחשף לחום במשך יותר משעתיים ביום במהלך עבודתם. בניגוד לתפיסה הרווחת, הענפים שבהם נמצאה הפגיעה הגבוהה ביותר אינם מוגבלים לחקלאות ולבנייה בלבד, אלא כוללים גם את ענפי ההסעדה והתחבורה. בנוסף, נמצאו פערים משמעותיים באמצעי ההגנה הניתנים לעובדים החשופים לחום: רק 44% מהם דיווחו כי עומד לרשותם מזגן נייד, ורק 71% דיווחו על אספקת מים קרים במקום העבודה. עובדים בעלי חשיפה גבוהה במיוחד לחום העידו כי מקומות עבודתם נוקטים צעדים להתמודדות עם השפעות משבר האקלים, אך צעדים אלו נתפסים כחלקיים ולא אפקטיביים. הממצאים מצביעים על כך שמקומות העבודה בישראל טרם ערוכים באופן מקיף ומוסדר להתמודדות עם השפעות משבר האקלים. לאור זאת, נדרשת פעולה יזומה ומתואמת של מעסיקים, הממשלה וארגוני העובדים לגיבוש מדיניות ונהלים כוללים, בדגש על ענפים עתירי חשיפה לחום, במטרה להבטיח סביבת עבודה בטוחה ובריאה בעידן של שינויי אקלים הולכים ומחריפים.

קיימת ספרות מחקרית ענפה העוסקת בהשפעות משבר האקלים על משק האנרגיה ומשק המים בישראל. עם זאת, מחקר זה מציג לראשונה ממצאים אמפיריים באשר להשפעת גלי החום הנגרמים כתוצאה ממשבר האקלים, על היכולת להבטיח סביבת עבודה בטוחה ובריאה לציבור העובדים בישראל. ממצאי המחקר מאפשרים לזהות ענפים בעלי חשיפה גבוהה במיוחד לחום ולמקד את הפעולות וההתערבויות הנדרשות בעיצוב מדיניות, במטרה להגן על סביבת העבודה של ציבור העובדים.

תובנות מעולמות הסוציולוגיה והפסיכולוגיה: עמדות, תפיסות, רגשות והתנהגויות

השפעת התערבויות להפחתת צריכת פלסטיק חד-פעמי באתרי טבע חופיים

חגית שאשה-שרף¹, נעמה לב², אופירה אילון¹, מיה נגב¹

hagitshasha@gmail.com

1. אוניברסיטת חיפה

2. המכללה האקדמית תל חי

ברקע של המחקר, הסתמן הצורך לבחון את ההשפעה של התערבויות, המבוצעות על-ידי רשויות בישראל, במטרה להפחית צריכה של פריטי פלסטיק חד-פעמי (חד"פ), עקב הדומיננטיות שלהם בהרכב הלכלוך והפסולת באתרים אלו. נבחנו שתי תוכניות התערבות באתרי-חוף בכנרת, המבוצעות על-ידי איגוד ערים כנרת: הסברה פנים-אל-פנים והתערבות מבוססת-אתר, הכוללת מקבץ פעולות: מיתוג, שיפור תשתיות והסברה. המחקר בוחן באופן תאורטי ואמפירי גורמים המשפיעים על שינוי התנהגותי מצריכת כלי פלסטיק חד-פעמיים לשימוש בכלים רב-פעמיים, בהקשר של אתרי חוף. לצורך כך נעשה שימוש במודלים מתחומי הפסיכולוגיה הסביבתית וצרכנות ירוקה בכלכלה, ובהם מודל ה-Push, Pull and Mooring (PPM), המציע מסגרת חדשנית לניתוח תהליכי שינוי צרכני והתנהגותי. המחקר נערך בגישה כמותית, וכלל שאלון מבקרים (N=901) וסקר פסולת ולכלוך, שנאספו בקיץ 2025 בשלושה חופים: סוסיתא, חלוקים ואמנון. הממצאים מצביעים על דומיננטיות גבוהה של פסולת פלסטיק חד-פעמי, המהווה בממוצע כ-66% מסך הפסולת שנמדדה בחופים. כ-38% מהמשיבים דיווחו על שימוש בלעדי בכלים חד-פעמיים, בעוד כ-51% דיווחו על שילוב של כלים חד-פעמיים ורב-פעמיים. נמצאו הבדלים מובהקים ברמת הכוונות המוצהרות להפחתת צריכת חד-פעמי באמצעות מעבר לשימוש ברב-פעמי בין מבקרים שנחשפו להתערבויות הסברה פנים-אל-פנים לבין מבקרים שלא נחשפו אליהן (t -test; $p < 0.001$), ממצאים המעידים על דחיפה ברמת האוכלוסייה משלב של התלבטות לעבר שינוי התנהגותי. בנוסף, נמצאו קשרים מובהקים בין שישה גורמים לבין כוונות המעבר לשימוש בכלים רב-פעמיים ($p < 0.001$). הגורמים בעלי עוצמת הקשר הגבוהה ביותר היו תפיסת האטרקטיביות של השימוש ברב-פעמי (0.484), תמיכה בתמריצים מוסדיים (0.462), תפיסת האיום הסביבתי (0.369) ומסוגלות עצמית (0.329), בעוד שעלות המעבר הנתפסת (-0.531), מהווה חסם מרכזי. נמצא כי נורמות חברתיות פועלות כגורם מעכב יחסית חלש (-0.231), אך מובהק. בנוסף, ממצאים דמוגרפיים מצביעים על שונות חברתית בדפוסי הצריכה ובכוונות, כמו גם בין אתרי החוף, ומחזקים את הבנת השינוי ההתנהגותי-הסביבתי המיועד, כהליך המושפע מגורמים חברתיים ומרחביים. ממצאי המחקר תורמים להבנת השינוי ההתנהגותי-הסביבתי כהליך מורכב המושפע מגורמים אישיים, חברתיים ומרחביים, ומספקים בסיס אמפירי להערכת אפקטיביות של התערבויות ולקידום המלצות לשיפורן.

ממצאי המחקר מצביעים על גורמים מרחביים, ממסדיים וחברתיים, המשפיעים על צריכת כלי פלסטיק חד"פ בחופים, כמו גם על הכוונות של המבקרים לעבור לשימוש בכלים רב-פעמיים. מעבר לכך, ממצאי המחקר מאפשרים לבסס את השימוש במודל תיאורטי מסוג Push, Pull and Mooring Model (PPM), לבחינת החסמים והתמריצים לשינוי כוונות המבקרים לעבור לשימוש בכלים רב-פעמיים, ובכך לסייע לשכלל את פעולות ההסברה ולהעלות את האפקטיביות שלהן. המחקר כולל המלצות יישומיות.

תובנות מעולמות הסוציולוגיה והפסיכולוגיה: עמדות, תפיסות, רגשות והתנהגויות

”שני פניה של התקווה: כשכמיהה משמעותית יותר מציפייה בעשייה סביבתית”

נגה מוסטובוי אלצפן¹, חזקאל שניבלג¹, עודד לשם¹, עירן הלפרין¹

nogamo98@gmail.com

1. האוניברסיטה העברית

המחקר תורם להבנת האופן שבו תקווה מניעה מעורבות אקלימית, באמצעות הבחנה בין רצון לעתיד רצוי לבין ציפייה להיתכנותו. הממצאים מצביעים על כך שהרצון לשינוי קשור בעקביות רבה יותר להתנהגות סביבתית ולתמיכה במדיניות מאשר האמונה שהשינוי אפשרי. בהקשר הישראלי, ממצאים אלו מצביעים על חשיבות עיצוב שיח ציבורי ומדיניות מצד גורמים ממשלתיים וחברתיים, המדגישים את העתיד האקלימי הרצוי בבסיס לעידוד מעורבות, ולא רק את תפיסת ההיתכנות שלו.

תובנות מעולמות הסוציולוגיה והפסיכולוגיה: עמדות, תפיסות, רגשות והתנהגויות

אחריות סביבתית במצבים של מתח ומלחמה – זיהוי עמדות של מבוגרים בעלי זיקה לאיכות הסביבה ומבוגרים ללא זיקה לאיכות הסביבה ביחס לאחריות הסביבתית ולשמירה על איכות הסביבה במצבים של מתח ומלחמה

נימרוד בצון¹, סתיו אורי¹, ציון מיכל¹

nimrodbatzon@gmail.com

1. אוניברסיטת בר אילן

עד כה לא ידוע לנו על מחקרים שבחנו את השפעתם של מצבים של מתח ומלחמה על האחריות הסביבתית והעמדות ביחס לשמירה על איכות הסביבה. מטרת המחקר היא לבחון את השפעתם של מצבים של מתח ומלחמה על האחריות הסביבתית בקרב מבוגרים שהם בעלי זיקה לאיכות הסביבה ומבוגרים ללא זיקה לאיכות הסביבה והביטויים להשפעתם של מצבים אלו הלכה למעשה. המחקר הנוכחי מבוסס על עקרונות המחקר האיכותני-קונסטרוקטיבי, מהזרם הפנומנולוגי-נרטיבי-פרשני (הרמנויטי). במחקר השתתפו 24 משתתפים. איסוף הנתונים במחקר הנוכחי התבצע באמצעות ראיון עומק מובנה למחצה. המשתתפים במחקר הינם אזרחיה של מדינה המצויה תחת מלחמה בעורף האזרחי למעלה משנה ונדרשים לקיים שגרת חיים המושפעת ממצב זה ולבצע פעולות הגנה בסיסיות כמו איתור מרחב מוגן להתגוננות בעת הצורך למען שמירת ביטחונם. ניתוח הנתונים במחקר הנוכחי מבוסס על ניתוח תוכן על פי עקרונות המחקר האיכותני. תיקוף הראיונות במחקר הנוכחי נעשה על ידי שמירת שרשרת העדויות לכל צעד שנעשה במחקר, על מנת לאפשר לנו לבחון עד כמה התמות נאמנות לנתונים שהתקבלו מהמשתתפים. על מנת לחזק את תוקפו של המחקר, ניתוח הממצאים נעשה על ידי שלושה חוקרים והתקיימה התייעצות עם עמיתים נוספים. ממצאי המחקר מלמדים על כך שבתקופות של מתח ובזמן מלחמה נפגעת מחויבותם של בעלי זיקה לנושא איכות הסביבה ולשמירה על הסביבה. שינוי זה שנובע ממיקוד בנושאים הקשורים בשרידות ובקיום. המשתתפים מדווחים על כך שהשינוי הוא זמני ועם החזרה לרגיעה רמת המחויבות חוזרת לרמתה הקודמת כמו לפני המצב המיוחד. לעומת זאת, אצל חסרי זיקה לא חל שינוי ברמת המחויבות לנושא איכות הסביבה ולשמירה על הסביבה והיא נותרת נמוכה. מעבר לכך, משתתפים חסרי זיקה סבורים שגם לאחר החזרה לרגיעה לא יחול שינוי כלשהו ברמת המחויבות לאיכות הסביבה ולשמירה על הסביבה. ממצאים נוספים מלמדים על כך שלסביבה החברתית תפקיד מכריע ביצירת האחריות הסביבתית והשמירה על איכות הסביבה. כאשר הסביבה תומכת הפרט מושפע מכך לטובה, ולהיפך, כאשר הסביבה מביעה אדישות או מתנגדת לעקרונות אלו, הפרט מושפע מכך לרעה ומאמץ דפוסיים אלו.

המחקר מצא כי מצבים של מתח ומלחמה משפיעים לרעה על האחריות הסביבתית והשמירה על איכות הסביבה. ממצאי המחקר מצביעים על כך שבזמנים אלו נדרש מיקוד חברתי במטרה למנוע פגיעה בסביבה ולאפשר לפרט לחזור לרמת המחויבות כלפי הסביבה כפי שהפגין לפני המצב המיוחד. ממצאי המחקר עשויים לתרום לפיתוח תכניות ומענים המיועדים למצבים של מתח ובזמן מלחמה. אנו סבורים שיש לערוך מחקרים נוספים הבוחנים היבטים שונים של מחויבות ביחס למצבים ביטחוניים מיוחדים.